

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Zou Alexander de Grote Wellington hebben verslagen? Roozenbeek, Herman

Citation

Roozenbeek, H. (1994). Zou Alexander de Grote Wellington hebben verslagen? *Leidschrift : De Grenzen Van De Collaboratie*, 10(April), 75-84. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/72716>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/72716>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Zou Alexander de Grote Wellington hebben verslagen?

Arther Ferrill, *De oorsprong van oorlog. Van het stenen tijdperk tot en met Alexander de Grote* (Amsterdam 1992) ISBN 90-351-1089-7 Bert Bakker.

Oorspronkelijke titel: *The origins of war. From the Stone Age to Alexander the Great* (Londen 1985).

Herman Roozenbeek

Op het eerste gezicht lijkt de ontwikkeling van oorlogvoering en bewapening sinds de vroegste tijden tot nu een ontwikkeling waarin steeds effectievere strategieën en krachtiger wapens in gebruik worden genomen die vooruitstrevende legers een beslissende voorsprong geven op minder moderne tegenstanders. De introductie van de kruisboog, de uitvinding van het buskruit en de ontwikkeling van de tank waren zonder twijfel innovaties die op het slagveld ware revoluties in oorlogvoering ontketenden. Hetzelfde geldt voor de vernieuwingen op tactisch en strategisch gebied. De strijdwijze van de Britse en Amerikaanse troepen tijdens de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog, waarbij de twee legers elkaar frontaal aanvielen onder begeleiding van tromgeroffel, en de strijd in de loopgraven tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn onvergelijkbaar met de moderne wijze van oorlogvoeren. Een modernere strijdwijze of nieuwer materieel is echter niet in alle situaties effectiever. Dat bleek zowel in Vietnam als in Afghanistan, waar moderne (Amerikaanse of Russische) legers er niet in slaagden minder modern uitgeruste legers definitief te verslaan. Een aan het terrein aangepaste strijdwijze gecombineerd met een voortreffelijke motivatie van de soldaten en officieren kan het gemis aan moderne wapens of inzichten meer dan compenseren.

Het besef dat niet iedere vooruitgang in militaire technologie of strategie in alle omstandigheden een beslissend voordeel oplevert, is wijd verspreid onder (krijgs)historici. Daarbij wordt echter geenszins ontkend dat in bepaalde perioden het militair bedrijf zó ingrijpend kan zijn veranderd, dat van een ware revolutie sprake is, die traditionele legers geen kans laat. De negentiende eeuw was zonder twijfel één van die grote waterscheidingen in de militaire geschiedenis. In die eeuw veranderde het militaire denken radicaal en de technologie hield daarmee gelijke tred. De introductie van eerst de vuurwapens met getrokken loop en later de mitrailleur en de tank waren slechts drie van de grote technische innovaties van het nieuwe tijdperk.

Veel historici lokaliseren een vergelijkbare waterscheiding ook in de klassieke Oudheid. De 'moderne' wijze van oorlogvoering zou in Griekenland in de archaische periode (de achtste tot en met de vijfde eeuw voor Chr.) zijn ontwikkeld en tot een hoogtepunt gebracht door en onder Alexander de Grote, die tegen het eind van de vierde eeuw voor Chr. één van de grootste wereldrijken wist te veroveren. Met name de ontwikkeling van de hoplietenfalanx, de Griekse zware infanterie, wordt gezien als een revolutionaire innovatie, die de krijgskunst fundamenteel heeft gewijzigd.

Arther Ferrill heeft voor zijn *De oorsprong van oorlog* deze stelling tot uitgangspunt genomen. In het boek poogt hij aan te tonen dat de Griekse prestatie niet zo revolutionair was als vaak wordt aangenomen. Met zijn ondertitel, *Van het stenen tijdperk tot en met Alexander de Grote*, geeft Ferrill reeds aan dat de wortels van Alexanders grootse prestatie in de prehistorie lagen. Na Alexander de Grote veranderde in Ferrills opvatting de oorlogvoering tot in de negentiende eeuw echter weinig en ondanks de introductie van nieuwe of verbeterde wapens steeg de gevechtswaarde van de legers niet boven het niveau dat was bereikt door de legers van de grote Macedonische koning.

De opbouw van *De oorsprong van oorlog* is strikt chronologisch. In zes hoofdstukken traceert Ferrill de ontwikkeling van de oorlogvoering van de prehistorie, via Babylonië, Assyrië, Perzië, en Homerisch, archaisch en klassiek Griekenland naar Alexander de Grote. De nadruk in het boek ligt zonder twijfel op de Griekse geschiedenis, die niet minder dan drie-vijfde van de tekst in beslag neemt, hetgeen te verklaren is vanuit de beperkte beschikbaarheid van bronnen voor de vóór-Griekse militaire geschiedenis.

Na een korte theoretische uiteenzetting over het begrip 'oorlog', dat hij definieert als een op georganiseerde wijze uitgevochten conflict, vervolgt Ferrill zijn eerste hoofdstuk met een korte bespreking van oorlogvoering in de prehistorie. Aangezien voor deze periode goed bronnenmateriaal ontbreekt, moet met name gebruik gemaakt worden van de spaarzame afbeeldingen van gevechten in de Spaanse en Franse grotten uit het zogenaamde Mesolithicum (12.000-8.000 voor Chr.). Uit de afbeeldingen blijkt volgens Ferrill niet alleen de onomstotelijk vaststaande introductie van nieuwe wapens, zoals de boog en de slinger, maar ook de invoering van de militaire tactiek, waarmee de moderne oorlogvoering zou zijn ontstaan. Ferrill meent op verschillende van deze schilderingen elementaire militaire formaties, zoals linie en colonne, te herkennen, die ontwikkeld waren uit jachtgebruiken. Het is echter de vraag of de gebrekkige documentatie zelfs Ferrills voorzichtige conclusie rechtvaardigt. Op vastere grond komen we in het Neolithicum (8.000-4.000 voor Chr.). In deze periode ontstonden de eerste stedelijke nederzettingen, zoals Jericho (Israel) en Çatal Hüyük (Turkije). Ook al telden deze 'steden' niet meer dan tweeduizend inwoners, toch waren zij voorzien van imposante vestingwerken.

Tegen het eind van het Neolithicum (circa 4.000 voor Chr.) veranderde in een aantal vruchtbare en gunstig gelegen gebieden de maatschappij fundamenteel. Dit complex van veranderingen is wel aangeduid als de 'stedelijke revolutie', aangezien de snelle verspreiding van steden één van de meest prominente nieuwe ontwikkelingen was. Daarnaast hadden ook de opkomst van de eerste (stad)staten en de ontdekking van het gebruik van metalen (koper en brons) grote invloed. In het mediterrane gebied waren Mesopotamië (ruwweg het huidige Irak) en Egypte voorlopers van de nieuwe tijd.

In de bronstijd veranderde ook de oorlogvoering wezenlijk. Zonder twijfel had de opkomst van grotere bestuurlijke eenheden daarop een minstens even grote invloed als de introductie van krachtiger metalen wapens. De

uitvinding van het schrift stelde de mens in staat krijgsverrichtingen voor het nageslacht vast te leggen. De bronnen die tot onze beschikking staan, maken in ieder geval duidelijk - zelfs voor de periode waarvoor geen geschreven bronnen beschikbaar zijn - dat de nieuwe staten over een veel groter militair potentieel beschikten dan in het Neolithicum mogelijk was geweest. Daarbij moet volgens Ferrill gedacht worden aan een leger van enkele tienduizenden soldaten.

Minstens zo belangrijk was de invoering van de strijdwagen, die met name in het tweede millennium voor Chr. de oorlogvoering beheerste. De strijdwagens - de voorlopers van de cavalerie - waren krachtige wapens in een beweeglijke oorlog en dienden vooral als aanvalsbasis voor speerwerpers of boogschutters. Het hoofdbestanddeel van het leger bleef echter de infanterie.

Voor Ferrill is het strategisch inzicht van de Egyptenaren en hun tijdgenoten van groter belang dan hun wapenarsenaal. Hij meent dat de farao's in het Oude Rijk over een omvangrijk staand leger van beroepssoldaten en dienstplichtigen konden beschikken, dat hoofdzakelijk voor defensieve doeleinden werd ingezet. Later, in het Nieuwe Rijk, zou de 'totale strategie' van Egypte meer op expansie zijn gericht, hetgeen na het midden van het tweede millennium leidde tot grootschalige conflicten met de andere grote mogendheden in het Nabije Oosten, vooral met de Hettieten, die vanuit het huidige Turkije onder meer Babylonië onder de voet hadden gelopen. Ferrill is bijzonder lovend over de Egyptische en Babylonische militaire kennis. Termen als 'een fijnmazige tactische structuur', 'een ingewikkeld maar effectief bevelvoeringssysteem' en 'een efficiënt logistiek apparaat' zijn op vrijwel iedere pagina terug te vinden.

In de mediterrane wereld volgden de wereldrijken elkaar in hoog tempo op. De Egyptische en Hettitische rijken gingen rond 1000 voor Chr. ten onder in een veelomvattende golf van onrust, die werd gevolgd door een periode van algemene achteruitgang. Uit deze 'Donkere Tijd' ontstonden nieuwe staten, die de geschiedenis van het mediterrane gebied lange tijd zouden beheersen. Deze nieuwe staten konden zowel in vredes- als in oorlogstijd profiteren van het ijzer, dat men inmiddels had leren bewerken.

Tussen circa 900 en 331 voor Chr. beheersten twee grote rijken achtereenvolgens het Nabije Oosten. Allereerst wisten de Assyriërs vanuit het huidige Syrië de regio (inclusief Mesopotamië en Egypte) onder controle te krijgen; later veroverden de Perzen een zelfs nog uitgestrekter gebied. Het grootste militaire probleem waarmee de Assyrische koningen zich geconfronteerd zagen, was de instandhouding en defensie van hun rijk. Daarbij konden ze alleen vertrouwen op hun militaire macht, die ook werd ingezet om de vijandige bevolking van de veroverde gebieden te terroriseren. Naast traditionele strijdmiddelen als infanterie en strijdwagens zetten de Assyriërs als eersten ook op grote schaal cavalerie-eenheden in. Tevens was het leger goed ingesteld op het uitvoeren van belegeringen. De omvang van het Assyrische leger was zonder precedent: het telde mogelijk meer dan honderdduizend man. Het - desondanks - conservatieve karakter van de Assyrische militaire organisatie blijkt uit de nadruk die bleef liggen op de inzet van strijdwagens.

De Perzen waren de erfgenamen van de Assyrische militaire traditie, maar waren succesvoller in het mobiliseren van de steun van overwonnen volkeren (met uitzondering van de Grieken!). In hun leger, dat in totaal mogelijk 300.000 man sterk was, waren de beste eenheden van de verschillende volken geïntegreerd. De cavalerie, die in het Perzische leger een belangrijke rol speelde, bestond echter voornamelijk uit Perzen. Zij maakten ook dankbaar gebruik van de maritieme ervaring van Grieken en Feniciërs die zij hadden onderworpen, om een grote oorlogsvloot op te bouwen, die in nauw contact met het landleger kon optreden. Twee zwakheden zouden de Perzen echter uiteindelijk fataal worden. Allereerst telde het leger geen zware infanterie, in de tweede plaats vormde het enorme leger geen eenheid, onder meer omdat de vele lokale eenheden onder eigen bevelhebbers streden. Het Perzische leger vormde desondanks het meest geavanceerde en geïntegreerde leger dat de mediterrane wereld had gekend en zou pas worden overtroffen door de legers van Alexander de Grote.

Ferrill besteedt ruim aandacht aan de inzet van de cavalerie in de strijd. De cavalerie is tot in de Eerste Wereldoorlog hét mobiele aanvalswapen bij uitstek geweest. Vooral tegen enigszins gedemoraliseerde of vluchtende troepen is de ruitery een zeer sterk wapen, maar tegenover een gesloten en vastberaden formatie van infanteristen (zoals de Griekse falanx) deinzten de paarden terug. Alhoewel in de geschiedenis verscheidene staten of volken vrijwel uitsluitend op cavalerie vertrouwden (zoals de Middeleeuwse ridderlegers), was dat alleen mogelijk met relatief zwakke infanterielegers als tegenstander. Zo versloeg in de Guldensporenslag bij Kortrijk (1302) voor de eerste maal een (Vlaams) infanterieleger een (Frans) ridderleger vernietigend. Ook tijdens de Honderdjarige Oorlog (1337-1453) zouden de Franse ridders keer op keer verslagen worden door Engelse infanteristen.

In de rest van zijn boek traceert Ferrill de ontwikkeling van de Griekse militaire ontwikkeling van de Minoïsche en Myceense periode (tweede millennium voor Chr.) tot Alexander de Grote. De nadruk ligt daarin vooral op de zogenaamde klassieke periode, van de vijfde tot het einde van de vierde eeuw voor Chr.. De Myceense maatschappij, die op het vasteland van Griekenland was geworteld en na het midden van de vijftiende eeuw voor Chr. de meer vredelievende Minoïsche beschaving overvleugelde, was zeer oorlogszuchtig. Het belangrijkste machtscentrum was de grote burcht van Mycene. In het Myceense leger nam de strijdswagen de voornaamste plaats in; daarnaast beschikte men waarschijnlijk ook over lichte infanterie. Veel historici zijn van mening dat het Griekse bergachtige terrein ongeschikt was voor de inzet van strijdwagens, maar Ferrill hecht aan die argumentatie - gezien de beperkte omvang van de Myceense legers - weinig waarde. De Myceense paleisarchieven tonen overduidelijk de beschikbaarheid van grote aantallen strijdwagens aan.

Ook voor Griekenland brak in de elfde eeuw voor Chr. na het ineenstorten van de Myceense samenleving een 'Donkere Tijd' aan, die vooral werd gekenmerkt door het verdwijnen van het gecentraliseerde staatsgezag. Ook het schrift ging verloren. Over deze periode van ruwweg drie eeuwen is weinig

bekend, alleen in de geschriften van Homerus (de *Ilias* en de *Odyssee*) is mogelijk een echo uit deze tijd te vernemen. Met het algehele verval van de cultuur was ook de militaire kennis van de Myceners verloren gegaan. In de Homerische gedichten wordt de strijd voorgesteld als een gevecht tussen koningen ('helden'), die zich in afzonderlijke tweegevechten in de eerste plaats om hun persoonlijke eer bekommerden en pas in de tweede plaats het winnen van de oorlog voor ogen hadden.

Aan het begin van de eigenlijke Griekse geschiedenis (ca. 700 voor Chr.) had Griekenland in militair opzicht een grote achterstand opgelopen op de staten in het Nabije Oosten. De kleine stadstaten waren onderling sterk verdeeld, waardoor de militaire macht van Griekenland beperkt bleef. Het paard was het voornaamste statussymbool, maar had - anders dan als transportmiddel - geen militair nut. Toch zou Griekenland in deze periode een militaire vernieuwing doorvoeren die een kleine revolutie zou ontketenen in de oorlogvoering.

In de loop van de zevende eeuw voor Chr. ontwikkelden de Grieken de falanx, een zware infanterie die in hechte formatie werd ingezet. Over het ontstaan van de falanx tast men nog steeds in het duister en Ferrill waagt zich dan ook niet aan een hypothese. De basis van de falanx is de zwaarbewapende en goed gepantserde infanterist, de hopliet, wiens voornaamste bewapening een lange lans was, die als stootwapen werd gebruikt. Aangezien iedere hopliet zelf voor zijn (kostbare) wapenrusting diende te zorgen, was het Griekse leger van het begin af aan voorbehouden aan de meer welgestelden. Met de groeiende welvaart en de toenemende democratisering van de maatschappij konden steeds meer burgers zich de (in de loop der tijd vereenvoudigde en dus goedkoper geworden) wapenrusting veroorloven. De legers van de (over het algemeen kleine) stadstaten waren niet zeer omvangrijk. Slechts een enkele staat beschikte over meer dan tienduizend hoplieten.

De falanx ontleende zijn gevechtswaarde niet aan de kracht van de individuele hopliet, maar aan het geheel van de formatie, die meerdere rijen diep was, zodat gevallen krijgers meteen vervangen konden worden. Met zijn relatief kleine schild, dat aan de linkerarm werd gedragen, beschermde de hopliet niet alleen zichzelf, maar vooral ook zijn linker buurman in de formatie. Als een massief blok kon de falanx een enorme stootkracht ontwikkelen, maar zodra de gelederen uiteen werden geslagen, was het leger vaak reddeloos verloren. Deze wijze van oorlogvoering vereiste van iedere individuele hopliet een strenge discipline en grote moed. De bijna volledige concentratie op het man-tegen-man-gevecht is uniek in de krijgsgeschiedenis.

Alhoewel sommige staten wel beschikten over andere legereenheden (lichte infanterie, tirailleurs of cavalerie), lag toch altijd de nadruk op de hoplietenfalanx, ook al leende het terrein zich niet bijzonder voor de zware en compacte formaties, die alleen over vlakke grond goed konden manoeuvreren. Ondanks dat een hoplietenleger weinig mobiel was en geruime tijd nodig had om de wapenrusting om te hangen en zich op te stellen, waren verrassingsaanvallen vrijwel uitgesloten. Het normen- en waardenpatroon schreef voor dat de legers elkaar de kans gaven zich in alle rust tegenover elkaar op te stellen,

voordat de beslissende confrontatie begon. Meestal was de veldslag letterlijk met één klap van formatie op formatie beslist.

In de vijfde eeuw voor Chr. werd de Griekse geschiedenis vooral beheerst door twee grote conflicten. In de eerste helft van de eeuw moesten de Grieken zich met man en macht tegen de Perzen verdedigen, terwijl in de tweede helft van de eeuw de twee belangrijkste Griekse staten, het militaristische Sparta en het democratische Athene, elkaar bevochten.

In het westen van Klein-Azië (Turkije) kwamen de Perzen rond 500 voor Chr. in contact met de Griekse steden, die daar al eeuwen geleden waren gesticht. Na de verovering van deze steden richtten zij hun expansiedrift ook op de staten in het Griekse moederland. Een strafexpeditie in 490 voor Chr. eindigde bij Marathon in een complete nederlaag van de op papier superieure Perzische invasiemacht. Het numeriek sterkere Perzische leger, dat bovendien over cavalerie beschikte, bleek geen partij voor de hechte hoplietenfalanx. Een groter offensief in 480 voor Chr. leek aanvankelijk succesvol en de Perzen slaagden er zelfs in het geëvacueerde Athene te bezetten, maar uiteindelijk wist de Griekse vloot door superieur tactisch optreden bij Salamis de Perzische vloot, die in de nauwe wateren nauwelijks kon manoeuvreren, te verslaan. In 479 werd een na het terugtrekken van de hoofdmacht achtergebleven Perzisch leger, afgesneden van bevoorrading overzee, door de Griekse landstrijdkrachten verslagen.

De overwinning van de Grieken op de Perzen was opzienbarend. Veel historici hebben een verklaring gezocht in de superioriteit van de Griekse zware infanterie of in het tactisch genie van Themistokles. Ferrill is echter van mening dat de Perzische nederlaag niet noodzakelijk was. Met de hun ten dienste staande troepen (waaronder tirailleurs en cavalerie) hadden de Perzen de getalsmatig inferieure Griekse troepen moeten kunnen verslaan. Naar zijn mening hebben de Perzen hoofdzakelijk door zelfoverschatting het onderspit gedolven, een verklaring die echter niet geheel bevredigend is.

Na de overwinning op de Perzen waren de Grieken, en vooral de Atheners, enige tijd heer en meester in en om de Middellandse Zee. Al snel echter ontstond een conflict tussen Athene en Sparta, die elkaar het leiderschap over de Griekse wereld betwisten. Lange tijd bevonden beide partijen zich in een patstelling, aangezien de Spartaanse hoplieten het land beheersten, terwijl de Atheners met hun vloot de zee domineerden. Dankzij de vloot kon Athene, dat in een vesting was veranderd, van buitenaf worden bevoorrad. Op de achtergrond waren de Perzen actief om het slepende conflict te laten voortduren. Alleen na een grote pestepidemie in Athene en een catastrofale nederlaag van een grote Atheense legermacht op Sicilië konden de Spartanen de strijd in hun voordeel beslissen.

Tijdens deze Peloponnesische Oorlog (431-404 voor Chr.) schakelden de Atheners voor het eerst op grote schaal lichtbewapende troepen in, die gewapend met boog of slinger de vijand van grotere afstand konden bestoken. De tactische inzet van deze lichte troepen hadden de Atheners van de Perzen geleerd. Het zou echter nog vele decennia duren voordat de inzet van deze

lichtbewapenden gemeengoed zou worden en de Griekse bevelhebbers volledig op de hoogte waren van de mogelijkheden van deze eenheden.

Ferrill besluit zijn bespreking van de Peloponnesische Oorlog met een discussie van de tekortkomingen van de klassiek-Griekse oorlogvoering. De nadruk op de zware infanterie (vooral in Sparta) noemt hij 'onberaden', aangezien deze een te zware claim legde op de maatschappij, die veel moest investeren om de hoplieten de noodzakelijke training en discipline te geven. Hij weigert de reden voor de nadruk op de zware infanterie te zoeken in militaire of politieke motieven en poneert de stelling dat de Grieken uit conservatisme vasthielden aan het systeem dat zij hadden ontwikkeld in een periode waarin er geen contact met militair meer geavanceerde staten was. De keuze voor de hoplietenfalanx aan het einde van de 'Donkere Tijd' was een min of meer toevallige, die daarna in stand werd gehouden door het heersende waardenpatroon. De Grieken hadden in het algemeen een grote waardering voor het met open vizier gestreden gevecht van man tegen man en een afkeer van hinderlagen, krijgslisten en dergelijke. Door het vasthouden aan de falanx bleven de Griekse legers ook in andere opzichten achter op bijvoorbeeld de Perzen. Met name de belegeringstactiek was onderontwikkeld.

In de loop van de vierde eeuw zou veel veranderen. Deze eeuw wordt vooral gekenmerkt door het onderlinge conflict tussen de machtigste Griekse staten, waartoe naast Sparta en Athene ook Thebe was toegetreden. In deze periode werden Griekse huurlingen op grote schaal door Perzische koningen en troonpretendenten geworven om hun legers te versterken. Hierdoor leerden grote aantallen Griekse militairen hun gespecialiseerde hoplietenfalanx in te zetten in een meer geïntegreerd leger. De aldus verworven kennis werd daarna in het eigen land toegepast. De beroemdste van deze huurlingen was de Athener Xenophon, die in 401 met de Perzische troonpretendent Cyrus optrok tegen koning Artaxerxes II. Alhoewel Cyrus in Mesopotamië werd verslagen door de koninklijke troepen, behaalden de Griekse huurlingen in hun deel van het strijdperk een overwinning. Xenophon ontkwam met een groot deel van het Griekse huurlingencontingent en leidde hen in een lange mars terug naar het moederland. Zijn ervaringen publiceerde hij later zeer gedetailleerd onder de titel *Anabasis*. De wetenschap dat de Griekse hoplieten zelfs ver in Azië superieur waren aan de lichte Perzische troepen, maar voor een complete overwinning afhankelijk waren van de steun van lichtbewapenden en cavalerie, was later volgens sommige bronnen de belangrijkste inspiratiebron voor Alexander de Grote. De Griekse huurlingen deden volgens Ferrill vooral ook ervaring op met de geavanceerde logistiek van het Perzische leger.

De aan de Perzen ontleende innovaties zouden slechts langzaam worden ingevoerd. In de eerste helft van de vierde eeuw veranderden de Thebaanse veldheren Epaminondas en Pelopidas op revolutionaire wijze de inzet van de falanx in het gevecht, waardoor de Thebaanse hoplieten uiteindelijk in staat waren de schier onoverwinnelijke Spartaanse falanx te verslaan. Alhoewel de Thebanen nog volledig op de inzet van hoplieten steunden, getuigde hun moderne inzet van de falanx toch van een vernieuwingsdrang die lange tijd had ontbroken. Vergeleken met de vijfde-eeuwse falanx was de Thebaanse slag-

orde beweeglijker en meer gericht op het uitvoeren van een flankbeweging in plaats van de gebruikelijke frontale aanval. Ook de cavalerie, waarover zowel de Spartanen als de Thebanen beschikten, werd op meer verantwoorde wijze ingezet.

De Griekse wijze van oorlogvoering ontving ook op een ander gebied een belangrijke impuls. In het westelijk deel van de Middellandse Zee werden in de eerste helft van de vierde eeuw voor Chr. tijdens de oorlogen tussen de Griekse stad Syracuse en het Fenicische Carthago diverse nieuwe wapens en belegeringswerktuigen ontwikkeld, waaronder de katapult. Binnen korte tijd verspreidde het gebruik van de nieuwe wapens zich over het mediterrane gebied. De zware katapult was inzetbaar als veldartillerie en als belegeringswapen. Veel belegeringstechnieken en -werktuigen uit het Nabije Oosten (zoals de stormtoren en stormram) vonden via Carthago en Syracuse hun weg naar het Griekse moederland, dat zo zijn achterstand op dit gebied niet alleen kon wegwerken, maar bovendien door de toepassing van de katapult kon omzetten in een voorsprong.

Rond het midden van de vierde eeuw voor Chr. waren de nieuwe inzichten op militair gebied gemeengoed geworden in de Griekse wereld, ook al bleef de hoplietenfalanx dominant. De stap naar een volledig geïntegreerd leger zou echter niet genomen worden door een oude Griekse stadstaat, maar door de jonge macht Macedonië. De Macedoniërs hadden tot de vierde eeuw eigenlijk aan de zijlijn van de Griekse geschiedenis gestaan. In veel opzichten was het koninkrijk een achtergebleven gebied geweest, maar die achterstand werd in de loop van de vijfde en vierde eeuw snel ingehaald.

De cavalerie was in het Macedonische leger van oudsher belangrijker dan de falanx, hetgeen in de vierde eeuw eerder een voordeel dan een nadeel bleek. Philippus II, die in 359 de troon besteeg, slaagde erin het beste van de militaire tradities van Griekenland en Perzië te combineren en creëerde aldus het eerste volledig geïntegreerde leger uit de geschiedenis. Anders dan alle legers daarvoor was het Macedonische leger in staat iedere hindernis te overwinnen en het kon op ieder terrein uit de voeten, omdat het beschikte over lichte en zware infanterie, cavalerie, artillerie en genie-eenheden. De tactische combinatie van de cavalerie en de falanx (die massiever was en zwaarder bewapend dan de traditionele hoplietenfalanx) was bij de Macedoniërs favoriet, waarbij de cavalerie als een 'hamer' werd ingezet om de vijand tegen het 'aambeeld' van de falanx te verpletteren. Niet alleen de opbouw van het Macedonische leger was superieur, maar ook de training en de logistiek. Als eerste Griekse staat zette Macedonië ook een uitgebreid spionagesysteem op. Gekoppeld aan het geniale veldheerschap van Philippus' zoon Alexander was het Macedonische leger praktisch onoverwinnelijk.

Philippus slaagde er in korte tijd in de Griekse stadstaten onder zijn gezag te brengen, nadat hij in de slag bij Chaeronea (338) de Atheners en Thebanen verpletterend had verslagen. Hij werd echter om het leven gebracht voordat hij zijn doel kon verwezenlijken: het ondernemen van een veldtocht tegen het Perzische rijk om de Ionische Grieken van het Perzische juk te bevrijden. Die taak bleef liggen voor zijn zoon Alexander. Ferrill steekt zijn

bewondering voor Alexander niet onder stoelen of banken: 'de uitzonderlijke, bezielende wijze waarop hij in de strijd aan zijn manschappen leiding gaf, was uniek en met zijn strategisch en tactisch inzicht liet hij al zijn voorgangers in de Grieks-Macedonische wereld in één klap achter zich. Als legeraanvoerder is Alexander de Grote wellicht enig in zijn soort, een held die zich zelfs kan verheugen in de onverholten bewondering van rationalistische historici'. (225) 'Na Alexander zou de oorlogvoering nooit meer hetzelfde zijn. Hij had een krijgskundige perfectie bereikt die de eerstkomende tweeduizend jaar - tot de tijd van Napoleon - nauwelijks geëvenaard, laat staan overtroffen zou worden.' (257) Het verwijt dat Alexander te roekeloos en avontuurlijk zou zijn voor een goed veldheer, schuift hij terzijde met het argument dat alleen de grootste strategen van de beproefde theorie durven af te wijken. Toch is Ferrill niet blind voor Alexanders tekortkomingen en erkent ten volle dat Alexander in veel opzichten kon profiteren van de ontwikkelingen die reeds vóór hem, onder meer door zijn vader, in gang waren gezet.

In 334 begon Alexanders offensief tegen het Perzische rijk. Historici debatteren over de vraag of Alexander al vanaf het begin de volledige onderwerping van dat rijk voor ogen had. Ferrill argumenteert zeer overtuigend dat Alexander zich waarschijnlijk wel de volledige vernietiging van de Perzische militaire macht tot doel had gesteld, maar over de politieke consequenties daarvan weinig had nagedacht. Zelfs het strategisch verloop van de veldtocht - eerst de bevrijding van de Ionische steden, dan de uitschakeling van de machtige Perzische vloot door de verovering van alle vlootbases tot in Egypte toe en ten slotte de hoofdaanval op Mesopotamië om de Perzische koning Darius III definitief te verslaan - was volgens Ferrill door Alexander van te voren uitgedacht. Het is echter moeilijk te achterhalen wat de bedoelingen van Alexander zijn geweest.

De superioriteit van het Grieks-Macedonische leger bleek gedurende de gehele veldtocht. Alhoewel Alexander vaak tegenover een Perzische overmacht stond, wisten zijn legers keer op keer de overwinning te behalen. Alexander motiveerde zijn soldaten door zich vaak - evenals bijvoorbeeld Caesar later - in het heetst van het gevecht te laten zien en bewees dat de Macedoniërs de Perzen in de gecombineerde inzet van infanterie en cavalerie overtroffen. Met de belegering en verovering van de Fenicische havenstad Tyrus toonde Alexander bovendien aan dat de Macedoniërs de belegeringskunst als geen ander verstonden. De verovering van Egypte maakte vervolgens een einde aan de maritieme macht van de Perzen. In 331 versloeg Alexander bij Gaugamela het Perzische leger onder Darius definitief, waarna het gehele Perzische rijk zonder veel moeite werd onderworpen. Een latere veldtocht naar India (327/6) werd alleen afgebroken omdat de legers het vechten moe waren en weigerden verder op te trekken. Bij zijn dood in 323 was Alexander heerser over een rijk dat zich uitstreckte van Griekenland tot de Indus en werd door zijn onderdanen als een god vereerd.

Na zijn beschrijving van Alexanders veldtochten besluit Ferrill met een opmerkelijk hoofdstuk, getiteld 'Alexander bij Waterloo: zijn plaats in de krijgsgeschiedenis', waarin hij probeert aan te tonen dat Napoleon de slag bij

Waterloo zou hebben gewonnen indien hij zich had laten leiden door de strategische en tactische inzichten van zijn grote voorbeeld Alexander. Tevens merkt Ferrill op dat voor Wellingtons leger bij Waterloo het Macedonische leger een zeer geduchte tegenstander zou zijn geweest. De waarde van dergelijke hypothetische reconstructies - zeker als ze zoals hier eigenlijk beperkt blijven tot het poneren van nauwelijks onderbouwde stellingen - is echter twijfelachtig. De eerste stelling wordt - ondanks de verzekering door Ferrill van het tegendeel - toch gereduceerd tot de weinig zeggende conclusie dat Alexander een beter veldheer was dan Napoleon. De tweede hypothese is interessanter, aangezien hierdoor de vraag wordt opgeworpen wat tweeduizend jaar technologische vooruitgang op militair gebied feitelijk heeft betekend. Ferrills antwoord is duidelijk: de Franse geweren en kanonnen waren in de praktijk niet superieur aan de Macedonische lansen, bogen en katapulten. Hij beseft echter dat 'vergelijkingen als deze irritatie kunnen wekken en slechts een beperkt nut hebben' (265) en uiteindelijk zegt hij in zijn conclusie ook niet meer dan dat Alexander meer dan enig ander veldheer uit de geschiedenis heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de krijgskunst en het militair bedrijf op het 'hoogst mogelijke peil' (266) heeft gebracht.

Met *De oorsprong van oorlog* heeft Arther Ferrill een bruikbaar overzicht van de antieke militaire geschiedenis geschreven waarin de auteur tevens zijn visie op de plaats van de antieke krijgskunst in de ontwikkeling van de moderne oorlogvoering op heldere wijze uiteenzet. Tegenover andere historici, die het begin van de moderne krijgsgeschiedenis bij de klassieke Grieken plaatsen, merkt hij op dat 'in feite ... alle belangrijke elementen van de oorlogvoering zoals deze tot en met de Napoleontische tijd in de praktijk werd gebracht, in het Nabije Oosten [zijn] ontstaan' (107); alleen de zware infanterie was een Griekse innovatie. De eer voor de naadloze integratie van de verschillende legeronderdelen gaat echter naar de Macedoniërs Philippus en met name Alexander de Grote, die er in slaagde zowel de Griekse staten als het Perzische rijk aan zich te onderwerpen.

Over het algemeen redeneert Ferrill doordacht en voorzichtig, maar hij is ook vaak te dogmatisch in zijn hypotheses. Alhoewel (zeker voor de vroegste perioden) zijn bronnenmateriaal (noodgedwongen) vaak zeer gebrekkig is, meent hij zeer stellige beweringen te kunnen doen. Meerdere malen meent Ferrill ook uit het militair optreden van een leger de strategische concepten van de legerleiding te kunnen distilleren (zoals in het geval van Alexanders veldtocht tegen Perzië), waarbij hij zich naar mijn mening te weinig rekenschap geeft van de onmogelijkheid uit de gevolgen de bedoelingen af te leiden. Zijn vergelijkingen tussen antieke en moderne ontwikkelingen zijn vrijwel altijd evocatief, maar hebben slechts zelden meer dan een illustratieve functie. Dat geldt met name voor zijn gedachtenexperiment met betrekking tot het optreden van het Macedonische leger bij Waterloo.